

Milan Lipovac

Docent, Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti

Inicijativa „Pojas i put” između tvrde i meke kineske moći (u teorijskom promišljanju Džozefa Naja)

Sažetak

Kineska ekonomska Inicijativa „Jedan pojas, jedan put” predstavlja važan globalni proces za koji mnogi teoretičari smatraju da ima potencijal da preoblikuje odnose moći između velikih sila. Američki teoretičar Džozef Naj uočava dvoznačnost ove kineske inicijative, zbog čega ističe kako ova Inicijativa ima obrise i tvrde i meke moći. Upravo na tragu ovog Najevo zapazanja napravljen je pregled njegovih najnovijih radova u kojima tematizuje ova pitanja. Centralna pretpostavka je da pojmovi meke i tvrde, kao i strategija pametne moći mogu omogućiti sagledavanje Inicijative „Pojas i put”, ali i ukupnih američko-kineskih odnosa sa novog aspekta i pružiti veći potencijal za njihovo razumevanje.

Ključne reči:

tvrda moć, meka moć, strategija pametne moći, Inicijativa „Pojas i put”, američko-kineski odnosi

UVOD

Kineska ekonomska inicijativa „Jedan pojas, jedan put” predstavlja potencijalni okvir ekonomske saradnje NRK i sada već više od 65 država sveta. Zbog očekivanih pozitivnih, ali verovatno i negativnih efekata ona izaziva veliku pažnju stručne, akademske, ali i najšire javnosti. Akademska tematizacija društvenih pojava i procesa podrazumeva primenu različitih teorijskih

konceptata. Imajući u vidu da se Inicijativa „Jedan pojas, jedan put” najčešće sagledava kroz odnose moći, onda se činilo najprimerenijim primena ovih teorijskih pojmova. Jedan od najpoznatijih teoretičara moći u međunarodnim odnosima i studijama bezbednosti je američki teoretičar Džozef Naj. Njegovi pojmovi tvrde i meke moći, kao i strategija pametne moći, po prirodi stvari se nameće kao najlogičniji i teorijski najprimereniji pojmovni okvir za proučavanje ove kineske ekonomske inicijative. Upravo zbog toga u nastavku rada će biti sagledano stanovište i teorijski doprinos Džozefa Naja, ali i način na koji se on bavi Inicijativom „Jedan pojas, jedan put” i argumentaciju koju on koristi.

O POJMU MEKE MOĆI I STRATEGIJI PAMETNE MOĆI

Svakako jedan od najvažnijih konceptata, ako ne i najvažniji, kojim se objašnjava ponašanje država u međunarodnim odnosima, jeste moć. Upravo zbog kompleksnosti ovog društvenog fenomena, postoji veći broj pristupa u pokušaju određenja pojma moći. Različiti autori na različite načine određuju njegov sadržaj, dimenzije i indikatore, ali su saglasni u pogledu značaja koji moć ima u proučavanju spoljnih (i ne samo spoljnih) politika država, a prevashodno spoljnih politika regionalnih i globalnih sila.

Među najznačajnijim teoretičarima moći u međunarodnim odnosima svakako je i harvardski profesor Džozef Naj, koji je baš zbog kompleksnosti ovog koncepta napravio veoma ilustrativno poređenje istakavši da je „moć kao ljubav, lakše ju je osetiti nego definisati i izmeriti”, ali je takođe naglasio da zbog ovakve karakteristike moć „nije manje stvarna”, čak naprotiv, moć je veoma realna (Nye, 2004: 1).

Ipak, Džozef Naj je u nauci o međunarodnim odnosima daleko poznatiji po pravljenju razlike između tvrde i meke moći, i kasnije strategije pametne moći. Ovaj bivši dekan Kenedijeve škole za državnu upravu na Harvard univerzitetu i vršilac većeg broja funkcija vezanih za nacionalnu bezbednost u administracijama predsednika Džimija Kartera, Bila Klintonu i Baraka Obame, pojam meke moći prvi put pominje u svojoj knjizi *Bound to lead: The changing nature of American power*, iz 1990. godine. Naj je tada isticao da moć, pored vojne i ekonomske, sadrži još jednu dimenziju, o kojoj možemo razmišljati kao o mekoj moći (*soft power*), odnosno nečemu što je suprotno tvrdoj zapovednoj moći (*hard command power*) koja se najčešće dovodi u vezu sa opipljivim resursima poput vojne i ekonomske snage¹ (Nye, 1990: 32).

¹ Zanimljivo je da Naj na ovom mestu govori o „resursima vojne i ekonomske snage” (*strength*), a što predstavlja svojstvenu nelogičnost i teorijsku nekonzistentnost, jer

Korak dalje u određenju meke moći Naj odlazi u svojoj knjizi *The paradox of American power: Why the world's only superpower can't go it alone*, iz 2002. godine, gde je, u pokušaju da objasni spoljnu i bezbednosnu politiku SAD u novim međunarodnim okolnostima, on praktično predložio neku vrstu nove diplomatske i bezbednosne strategije po kojoj bi SAD u većoj meri trebalo da se oslanjaju na resurse meke moći. Uočavajući tendenciju s početka novog veka, po kojoj „američka moć raste, i to prvenstveno njena moć da privuče druge”, on praktično govori o uvećanju meke moći SAD (Nye, 2002: xiii). Dakle, Naj ekonomsku i vojnu moć smatra segmentima tvrde zapovedne moći, a kojima se može uticati na druge države da promene svoju poziciju, pa ovu strategiju upotrebe moći ilustruje politikom „štapa i šargarepe”, gde bi vojne pretnje predstavljale štap, a ekonomski podsticaji šargarepu. Nasuprot ovome, on uočava mogućnost indirektne projekcije moći, prema kojoj bi SAD mogle da obezbede željene ishode u svetskoj politici zato što druge države žele da je slede, zato što se dive njenim vrednostima, zato što pokušavaju da je oponašaju, priželjkujući njen nivo prosperiteta i otvorenosti (2002: 8).

Razrađujući dalje ovaj pojam, pojam meke moći, on ističe kako se meka moć temelji na sposobnosti utvrđivanja političke agende koja bi oblikovala preferencije drugih država, kao i da je ovakva agenda koja privlači druge države podjednako važna kao i sposobnost da ih prisili na promenu primenom vojnih i ekonomskih sredstava (2002: 9). Ili najjednostavnije rečeno, Naj meku moć određuje kao aspekt moći koji omogućava da „podstakneš druge da žele ono što ti želiš tako što ćeš ih privući (biti im atraktivan/privlačan, *prim. aut*), umesto da ih prisiliš” (2002: 9).

U pogledu strukture međunarodnog poretka, odnosno distribucije moći i pitanja polarnosti, Naj smatra da se odnosi moći između država mogu predstaviti prema „obraslu koji podseća na složenu trodimenzionalnu šahovsku partiju” (2002: 39). Prema ovom slikovitom stanovištu, na najvišem nivou se igra deo partije gde su odnosi vojne moći i na ovom nivou SAD, prema Naju, imaju apsolutnu dominaciju, zbog čega stvaraju unipolarnu međunarodnu strukturu. Srednji nivo šahovske table rezervisan je za ekonomske odnose moći u kojem SAD, Evropa i Japan čine 2/3 svetske proizvodnje, a koje zajedno sa Kinom (za koju Naj ističe da ima potencijal da postane glavni akter na početku 21. veka) stvaraju multipolarni međunarodni sistem. I konačno, na dnu šahovske table nalazi se mreža transnacionalnih odnosa koji su van domašaja vlada konkretnih država, a koje uspostavljaju nedržavni akteri. Prema shvatanju ovog teoretičara, na jednoj strani ovog spektra mogu se nalaziti transnacionalne kompanije čiji kapital prevazilazi

koncept snage predstavlja potpuno autonoman pojam u nauci o međunarodnim odnosima i studijama bezbednosti, i koji nema previše veze sa pojmom moći.

pojedine nacionalne budžete, a na drugoj klasični teroristi ili hakeri koji vrše sajber napade. Imajući u vidu ovako široku disperziju moći na poslednjem nivou, Naj smatra da na ovom nivou nema osnova raspravljati o unipolarnosti, multipolarnosti ili hegemoniji (2002: 9).

Na ovakva svoja teorijska stanovišta Džozef Naj je skrenuo još veću pažnju akademske, pa i šire javnosti nakon objavljivanja, sada već, veoma uticajne knjige *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, iz 2004. godine, u kojoj dodatno pojašnjava svoju ideju o mekoj moći, po kojoj meka moć predstavlja sposobnost države da privlači i ubeđuje (ne pomoću vojne prinude i ekonomskih podsticaja, nego) atraktivnošću svoje kulture, političkih vrednosti i praktične politike koju sprovodi, a gde se legitimitet koji drugi daju našoj praktičnoj politici shvata kao potvrda uvećanja meke moći (Nye, 2004: X). Nakon objavljivanja ove knjige, meka moć postaje legitiman pojam u nauci o međunarodnim odnosima, ali i sastavni deo savremenog političkog diskursa.² Takođe, Najeva knjiga iz 2004. godine značajna je iz (najmanje) još jednog razloga; naime, u ovoj knjizi Naj je dao naziv „boljem kombinovanju tvrde i meke moći” označavajući ga kao pametna moć (*smart power*)³, i ističući da će američki uspeh u spoljnoj politici zavisiti od sposobnosti dubljeg razumevanja uloge meke moći i razvijanja boljeg balansa između tvrde i meke moći (2004: 32, 147). Imajući to u vidu, veoma je važno naglasiti da pametna moć ne predstavlja novu dimenziju moći, već bolje kombinovanje tvrde i meke moći.

Džozef Naj u svojim kasnijim delima ovo nastojanje za „boljim kombinovanjem” tvrde i meke moći označava kao „integrisanu strategiju kombinovanja” tvrde i meke moći (Nye, 2009: 163).⁴ Imajući u vidu da bi strategija trebalo da povezuje sredstva sa krajnjim ishodom, a što opet podrazumeva jasne ciljeve, resurse i taktiku koja će biti korišćena, Naj ističe da bi „pametna strategija” trebalo da pruži odgovore na pet ključnih pitanja: 1) Koji

² Termin „meka moć” je (isto kao i „pametna moć”) veoma često korišćen u zvaničnim saopštenjima bivšeg američkog predsednika Baraka Obame, kao i bivše državne sekretarke Hilari Klinton. Ali i u zaključcima sa 17. nacionalnog kongresa Komunističke partije NRK 2007. godine, u kojima kineski predsednik Hu Dintao takođe koristi ovaj termin ističući značaj kulture u unapređenju kineske meke moći.

³ Ovaj termin se takođe pripisuje i Suzan Nosel (*Suzanne Nossel*), koja je u članku „Smart power”, kritikujući spoljnu politiku tada aktuelne administracije Džordža Buša Mlađeg, istakla da „pametna moć odražava razumevanje da vlastite ruke SAD ne predstavljaju uvek najbolje sredstvo i da bi interesi SAD trebalo da se ostvaruju angažovanjem drugih u ime ciljeva SAD, kroz saveze, međunarodne institucije, pažljivu diplomatiju i snagu ideala” (Nossel, 2004: 138).

⁴ Veoma je zanimljivo i to što (verovatno zbog toga što se termin „pametna moć” vezuje za još neke autore) Naj u ovom članku iz 2009. godine ističe kako je „termin ‘pametna moć’ razvio 2003. godine, a kako bi se suprotstavio pogrešnom tumačenju da sama meka moć može proizvesti delotvornu spoljnu politiku” (Nye, 2009: 160).

ciljevi ili ishodi su poželjni? 2) Koji su raspoloživi resursi i u kojim kontekstima? 3) Koje su pozicije i preferencije odabranih meta na koje se pokušava uticati? 4) Koji oblici primene moći imaju najviše izgleda za uspeh? 5) Kolika je verovatnoća uspeha? (Nye, 2011: 208–9)

S ovim u vezi, važno je primetiti da Naj ipak ne daje gotov recept, odnosno ne preporučuje univerzalan obrazac ponašanja država koje žele da slede ovakvu strategiju, već ostaje pomalo nedorečen sugerišući da svaka država treba da, po ugledu na tu „pametnu strategiju“, osmisli sopstvenu „strategiju pametne moći“ (od osmišljavanja ciljeva, procene resursa i načina njihove upotrebe kroz usmeravanje prema drugim akterima, do taktičke procene probitačnosti izbora različitih pristupa upotrebe moći, tj. kombinacije meke i tvrde moći, i procene verovatnoće uspeha).

Konačno, Naj je pojam meke moći i strategiju pametne moći razvio sa ciljem proučavanja američke spoljne politike, pa čak i legitimisanja njene liderske pozicije, ali i kao pokušaj davanja preporuka praktične politike američkoj administraciji (Nye, 1990; 2002; 2003; 2004; 2009; 2011). Ali je takođe važno primetiti da, niti u jednom od njegovih pokušaja preporuka praktičnih politika SAD, on nije otišao dalje od konstatacije da je „potrebno pronaći načine kombinovanja resursa (tvrde i meke moći) u uspešnu strategiju u novom kontekstu difuzije moći i 'uspona ostalih'“ (Nye, 2011: 208).

Pojam meke moći i strategija pametne moći jesu inicijalno razvijeni kao okvir, ne toliko za analizu i objašnjenje ponašanja SAD na međunarodnom planu, nego prevashodno za preskripciju, odnosno davanje preporuka za vođenje spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država. Zbog čega niti jednog trenutka ne bi trebalo gubiti iz vida Najev praktično politički angažman u tri američke administracije. Ali i pored toga, Naj smatra da koncept meke moći i strategija pametne moći nisu ograničeni samo na SAD, već da ih je moguće koristiti i za proučavanje spoljnih politika drugih država (2011: 210).

Upravo na tragu ovih pretpostavki u radu će u nastavku biti analizirana globalna kineska Inicijativa „Jedan pojas, jedan put“, kroz teorijsku poziciju Džozefa Naja, odnosno oslanjanjem na stanovišta i argumentaciju ovog čuvenog harvardskog profesora, a gde je centralna pretpostavka da je on u proučavanju ovog fenomena koristio pojmove tvrde i meke moći, kao i strategiju pametne moći, a koji su mu doneli veliku slavu i ugled. Rukovođeni ovim očekivanjima u radu će biti dominantno korišćene reference ovog američkog teoretičara.

INICIJATIVA „JEDAN POJAS, JEDAN PUT” U TEORIJSKOM PROMIŠLJANJU DŽOZEFA NAJA

U okviru ove inicijative okupljeno je sada već više od 65 država, odnosno skoro 2/3 ukupne teritorije na Zemlji i oko 4.500.000.000 stanovnika. Ova prevashodno ekonomska inicijativa trebalo bi da obuhvati ogromne investicije u infrastrukturu na prostoru Azije, Afrike i Evrope. U okviru ove inicijative trebalo bi da budu izgrađeni preko potrebni autoputevi, železničke pruge, gasovodi i naftovodi, luke, elektrane. A ova inicijativa bi takođe trebalo da ohrabri kineske firme da investiraju u evropske luke i železnicu, a gde bi „Pojas” podrazumevao veliku mrežu autoputeva i železničkih pruga, dok se „Put” odnosi na pomorske rute i mrežu luka na tim rutama (Lipovac, 2017: 194).

Od kada je kineski predsednik Si Đinping, tokom zvaničnih diplomatskih poseta u septembru i oktobru 2013. godine, predstavio „Ekonomske pojas Puta svile” i „Pomorski Put svile”, danas poznati pod nazivom „Jedan pojas, jedan put”, ova ogromna ekonomska inicijativa Narodne Republike Kine ne prestaje da izaziva veliku pažnju stručne političke javnosti, ali i brojnih teoretičara i istraživača međunarodnih odnosa i studija bezbednosti. Najznačajniji teoretičari ovih disciplina svoja stanovišta i ideje proveravaju i rekonceptualizuju, između ostalog, i u odnosu na ovu kinesku ekonomsku inicijativu koja je, po svemu sudeći, bez presedana u dosadašnjoj ljudskoj istoriji.

Apsolutno svi važniji teoretičari i eminentni svetski profesori su se u svojim novijim radovima bavili temama vezanim za Inicijativu „Jedan pojas, jedan put” (u daljem: Inicijativa Pojas i put). Ono što je veoma simptomatično je da se američki autori, kao po pravilu i bez obzira na teorijsku školu kojoj pripadaju, ovom globalnom kineskom ekonomskom inicijativom bave stavljajući je u kontekst američko-kineskih odnosa i potencijala da NRK ubrzo generiše veću količinu moći, čime bi ugrozila poziciju koju SAD imaju na globalnom planu (Miršajmer, Volt, Šveler, Kisindžer, Bžežinski, pa čak i predstavnici liberalne teorijske misli poput Dojla i Zakarije).

Upravo u skladu sa ovim tendencijama, i Džozef Naj pristupa Inicijativi Pojas i put, svodeći je na rivalitet SAD–NRK i ispitujući potencijale da NRK kroz ovu ekonomsku inicijativu generiše veliku količinu moći. Međutim, ono što je specifično za pristup Džozefa Naja jeste da on dominantno koristi teorijske okvire koje je sam razvio, a u prvom redu pojam meke moći i strategiju pametne moći. Dakle, prema Džozefu Naju, Inicijativa Pojas i put predstavlja „veliki залог Kine” (*China's Big Bet*) iz razloga što ova inicijativa Kini može „omogućiti geopolitičku korist, ali i troškove” (Nye,

2017b). Upravo zbog toga on ostaje prilično rezervisan u pogledu prognozi-
ranja krajnjeg ishoda i ističe da tek ostaje da se vidi da li će Inicijativa Pojas
i put predstavljati nešto što može preokrenuti globalnu igru (*global game
changer*), odnosno globalne odnose moći, a gde prevashodno aludira na od-
nose SAD i NRK (Nye, 2017b).

Veoma je važno istaći da Naj naglašava da Inicijativa Pojas i put slu-
ži i za promovisanje kineske ekonomske i političke moći širom sveta (Nye,
2017e). Prema njegovim navodima, Kina planira da ostatku sveta u nared-
noj deceniji pozajmi više od trilion (milion miliona. *prim. aut.*) američkih
dolara, a koji će biti investirani u infrastrukturne projekte, dok, sa druge
strane, SAD smanjuju programe pomoći i svoj doprinos Svetskoj banci.⁵ Ru-
kovođen time, on postavlja retoričko pitanje: Da li su u pravu oni koji alar-
miraju da Kina u geopolitičkoj igri karata pobeđuje SAD čija moć opada?
(Nye, 2017e)

U vezi sa ovakvom pojednostavljenom dilemom, on daje još jednostav-
niji i slikovit odgovor, predstavljajući odnose SAD i NRK kao poker partiju
u kojoj bi nezavisni posmatrač sa Marsa, kada bi video svačiju ruku, svakako
dao prednost Americi jer u rukama ima poker kečeva, i za koji Naj očekuje
da će sigurno trajati duže od Trampove administracije (Nye, 2017e). Ova-
ko pojednostavljenu sliku on upotpunjuje dodatnim ilustracijama, po kojim
svaki od kečeva u rukama Amerike predstavlja po jednu od prednosti koje,
prema Naj, SAD imaju u odnosu na NRK. Prvi keč predstavlja geografske
faktore, a u skladu sa kojima je „SAD okružena okeanima i susedima koji će
najverovatnije ostati prijatelji uprkos pogrešnoj Trampovoj politici u vezi sa
NAFTA sporazumom”. Dok se, sa druge strane, NRK graniči sa 14 država
i ima teritorijalne sporove sa Indijom, Japanom i Vijetnamom, a što, pre-
ma Naj, sputava potencijale kineske meke moći (Nye, 2017e).⁶ Drugi keč
su energenti i Naj primećuje kako je do pre samo deceniju izgledalo kako
su SAD beznadežno zavisne od uvoza energenata. Ali je mogućnost dobija-
nja nafte iz uljanih škriljaca SAD od uvoznika nafte pretvorilo u izvoznika,
dok bi, prema izveštajima Međunarodne agencija za energetiku, na koje se
poziva Naj, cela Severna Amerika trebalo da bude samodovoljna u pogledu
snabdevanja naftom u narednim decenijama. Nasuprot ovome, Kina posta-
je sve zavisnija od uvoza nafte sa Bliskog istoka, a gde se najveće količine
te nafte transportuju tankerima kroz Južno kinesko more, a u kojem SAD
imaju vojno prisustvo u vidu pomorskih baza.

⁵ U vezi sa rivalitetom SAD i NRK u odnosima ekonomske moći, Naj navodi interesantan
podatak da danas postoji skoro 100 država čiji je Kina najveći ekonomski partner, dok
SAD takav status imaju u odnosima sa 57 država sveta (Nye, 2017e).

⁶ Čisto dopune radi, potrebno je podsetiti da NRK ima teritorijalne sporove i sa Filipini-
ma, Brunejom i Malezijom oko pojedinih ostrva u Južnom kineskom moru i takođe sa
Republikom Kinom (Tajvanom), a koju NRK smatra svojom teritorijom.

Naj smatra da ovakva vrsta ranjivosti Kini ostavlja tri mogućnosti: 1) izbegavanje pomorskog sukoba sa SAD, a koji bi poremetio ovu liniju snabdevanja, 2) izgradnja gasovoda i uvećavanje zavisnosti od prirodnog gasa iz Rusije, 3) smanjenje zavisnosti od fosilnih goriva i uvođenje ograničavajućih kvota na motore sa unutrašnjim sagorevanjem. On primećuje da Kina ulaže ogromna sredstva u drugu i treću opciju, ali da je ipak neophodno da prođu decenije kako bi se ranjivost u potpunosti eliminisala. Treća jaka karta u američkim rukama, prema Naju, predstavlja trgovina. On uočava veliku ekonomsku međuzavisnost i, inspirisan hladnoratovskim strategijama, potencijalni ekonomski rat SAD i Kine predstavlja kao „međusobno zagarantovano ekonomsko uništenje” (*mutual assured economic destruction*). On primećuje da bi u slučaju „trgovinskog rata”, kakvim se s vremena na vreme preti iz Bele kuće, to nanelo ogromne gubitke i Americi i Kini, ali bivajući na strani SAD ističe kako je Kina ipak zavisnija od SAD i da bi u takvom ratu Kina mogla više da izgubi. U vezi sa tim čak navodi i procene Rand korporacije, prema kojim bi u slučaju nenuklearnog sukoba u Južnom kineskom moru SAD izgubila 5%, a Kina 25% bruto domaćeg proizvoda. I konačno, četvrta karta u američkom pokeru kečeva je američki dolar, jer se oko 64% ukupnih rezervi u stranoj valuti svih država sveta čuva u američkim dolarima, nasuprot 1,1% stranih rezervi koje se čuvaju u kineskom RMB. Nasuprot informaciji iz 2016. godine kada je kineski RMB postao peta valuta koju koristi Međunarodni monetarni fond, velikom privredom rastu, stabilnošću kineske valute i očekivanjima da će to ojačati uticaj RMB kao svet-skog novca, Naj ističe kako kredibilitet valute u kojoj se čuvaju strane rezerve zavisi od suštinski tržišne privrede, poštene vlade i vladavine prava, i još naglašava kako sve to nedostaje Kini (Nye, 2017e).

Ovu prilično banalnu tezu o odnosima SAD–NRK kao partiji pokera, u kojoj Amerika u rukama drži poker kečeva, dodatno pojačava konstatacijom da „nesmotreni igrači pokera mogu pogrešno odigrati i jaku ruku”, aludirajući na aktuelnu američku administraciju (Nye, 2017e). Zbog čega, po drugi put u istom tekstu, naglašava kako će ove karte nadživeti Trampovu administraciju i kako bi oni koji proklamuju *Pax Sinica* (mir pod siničkom vlašću, *prim. aut.*) i kraj „američke ere” u obzir trebalo da uzmu i ove faktore moći, odnosno četiri keca u rukama Amerike, a koje Naj ističe.

Ipak, u intervjuu iz novembra prošle godine koji je Džozef Naj u Vašingtonu dao kineskoj novinskoj agenciji Sinhua (*Xinhua*), on delimično ublažava retoriku i ističe kako je mala verovatnoća da će Amerikanci i Kinezi imati loše predstave jedni o drugima ukoliko su bolje povezani i ukoliko se bolje razumeju (Nye, 2017d). U istom intervjuu on odnose SAD i NRK opisuje kao „zdravu kompeticiju, ali istovremeno i saradnju” i tom prilikom navodi kako je suprotno ljudskoj prirodi da se dve strane slažu u svemu i da se veoma često preuveličava pitanje o „namerama drugih”, zbog čega druge vidimo

kao neprijatelje, „iako oni to ne moraju biti” (Nye, 2017d). Na ovom mestu on uvodi i pojam meke moći koju predstavlja kao sposobnost privlačenja, pa smatra da ukoliko bi Kina postala privlačnija u očima Amerikanaca i Amerika u očima Kineza, to bi onda bila *win-win* situacija jer bi obema stranama bilo bolje (Nye, 2017d). Džozef Naj takođe naglašava da ukoliko SAD i Kina ne bi sarađivali po pitanjima poput finansijske stabilnosti, klimatskih promena, borbe protiv terorizma i sličnih, obe države bi trpele štetu, zato saradnju dve najveće ekonomije sveta Naj predstavlja kao izbor, ali i „neophodnost ukoliko obe strane planiraju da ostvare ono šta žele” i ističe da su SAD–NRK odnosi u proteklih pet godina (podudara se sa prvim mandatom predsednika Si Đinpinga, *prim. aut.*) sadržali daleko više pozitivnog nego negativnog (Nye, 2017d).

U intervjuu koji je istoj kineskoj novinskoj agenciji Džozef Naj u Nju-jorku dao nekoliko meseci ranije, on je takođe podvukao da saradnja SAD i NRK po pitanju klimatskih promena i sajber bezbednosti predstavlja veliki napredak poslednjih godina, a što ne dokazuje samo da SAD i NRK imaju jake partnerske veze koje donose korist ovim državama, nego da ova saradnja pomaže i u promovisanju svetskog mira, stabilnosti i razvoja. Zato je, prema rečima Naja, krucijalno da SAD i NRK kao dve najveće ekonomije sveta sačuvaju dobru bilateralnu saradnju, naročito u uslovima Bregzita, oživljavanja populizma, antiglobalizma i trgovinskog protekcionizma (Nye, 2017a).

Inicijativa Pojas i put, prema navodima Naja, predstavlja okvir međunarodne saradnje u kojem Kina može postati „globalni graditelj javnih dobara” (*global public good builder*) ukoliko bude koristila sopstvena finansijska sredstva za razvoj infrastrukture (u drugim zemljama, *prim. aut.*), od čega će svi imati koristi (Nye, 2017d). Ova javna dobra su, prema Naju, dobra za Kinu, ali i za SAD, kao i za druge države, tako da je u kategorijama proizvodnje javnih dobara ili globalnih javnih dobara ovo *win-win* strategija za sve. Zato Naj sugerše da bi SAD trebalo da sarađuju sa Kinom u okviru ove inicijative i dodao kako „ne vidi niti jedan razlog zašto SAD i Kina ne mogu da sarađuju u brojnim projektima koji se odvijaju u okviru OBOR inicijative” (Nye, 2017d).

Ovakav stav, ali delimično ublažen, Džozef Naj ponavlja i u radovima koje kasnije objavljuje u američkim medijima. Tako, na primer, on ističe da, ukoliko Kina odluči da u okviru Inicijative Pojas i put svoj višak finansijskih rezervi upotrebi za unapređenje međunarodne trgovine i izgradnju infrastrukture koja će pomoći siromašnim zemljama, onda sve to zajedno, prema Naju, pruža ono što se može smatrati „globalnim javnim dobrom”. Naj u vezi sa ovim dodaje i njemu svojstvenu ilustraciju kako bi „Marko Polo bio veoma ponosan” kada bi mogao da sagleda ovu inicijativu Kine, odnosno inicijativu koju je predstavio kineski predsednik Si Đinping (Nye,

2017c). Ovaj uticajni američki teoretičar za potrebe američke čitalačke publike ipak zaoštava svoj stav ističući kako kineski motivi nisu čisto benevolentni. Imajući u vidu da je Kina svoje devizne rezerve ulagala u američke obveznice kupujući američki dug, a da je ekonomski racionalnije ulagati u profitabilne poslove, Naj ističe kako bi Inicijativa Pojas i put trebalo da omogući redistribuciju ogromnih kineskih deviznih rezervi od američkih državnih obveznica koje imaju nizak prinos i njihovo preusmeravanje ka izgradnji infrastrukture, a što omogućuje daleko veći profit i stvara novo tržište za kinesku robu. Dodatnu logiku ulaganja u infrastrukturu Naj potkrepljuje, ponavljajući opštepозnatu tezu da je to način i da se uposle i kineske cementare i železare, a kako se gradi infrastruktura i do manje pristupačnih područja, ona i ta tržišta čini dostupnim za kinesku robu. Svoјstveno već prepoznatljivom stilu pisanja, Naj postavlja još jedno za njega karakteristično retoričko pitanje: Da li je Inicijativa Pojas i put više dim koji je namenjen odnosima sa javnošću, nego što je investiciona vatra? (2017c)

Ovakvo pitanje, iako možda dopadljivo, ne sužava istraživački fokus na konkretne probleme ili dimenziju Inicijative Pojas i put. U tom smislu, nije jasno da li je svrha ovog, nadasve nepreciznog pitanja da sugeriše kako je ova kineska inicijativa u stvari samo tema kojom bi trebalo da se skreće pažnja javnosti sa nekih drugih problema, ili da je važnija promocija dobre slike o sebi od realnih investicija, ili da se legitimizuju već postojeći ekonomski odnosi a kojima Kina svakako može da bude zadovoljna, ili je cilj da se ovom Inicijativom osigura ili čak pospeši aktuelna stopa privrednog rasta ili je, možda, u pitanju nešto potpuno drukčije od svega navedenog.

Čak ni način na koji Naj odgovara na ovo pitanje nije od naročite koristi, jer on, pozivajući se na tekstove objavljene u *Financial Times*-u, ističe kako su investicije u okviru Inicijative Pojas i put u 2016. godini manje nego u prethodnoj godini, a što „podstiče dilemu da li privatne kineske firme ipak nisu toliko posvećene kao i kineska vlada” (2017c). Međutim, u istom tekstu on ističe i to upravo pozivajući se na isti izvor, da pet punih vozova natovarenih robom iz Kine odlazi u Nemačku svake nedelje, a da se vraća samo jedan natovareni voz (2017c). Na ovaj način on ilustruje veliku disproporciju spoljnotrgovinske razmene između Kine i Nemačke, ali i drugih evropskih država, sa jedne strane, a, sa druge, ističe opadajući trend u pogledu vrednosti ugovorenih poslova i investicija u okviru Inicijative Pojas i put, pri tom ne dajući konkretan odgovor na pitanje koje sam postavljа. Konačno, on uvodi dodatnu konfuziju pozivajući se na jedan članak iz *Financial Times*-a, prema kome je Inicijativa Pojas i put „nažalost manje praktični investicioni plan nego što je to široka politička vizija” (2017c).

Zbog svega ovoga nije najjasnije kakva je zaista njegova pozicija u odnosu na Inicijativu Pojas i put, kao i koje karakteristike ove inicijative on smatra relevantnim.

Tenzije i konfliktni potencijal u Centralnoj Aziji, prema Naj, takođe mogu ugroziti ove megalomanske projekte, zato ističe kako Indija ne može biti zadovoljna zbog sve većeg kineskog prisustva u Indijskom okeanu, i kako Rusija, Turska i Iran (svaka država ponaosob) imaju u odnosu na Kinu drukčije agende za Centralnu Aziju. Zato Naj i kaže da je OBOR inicijativa, odnosno vizija kineskog predsednika Sija impresivna, ali se takođe pita i da li će postati velika strategija? (2017c)

Naj u tom smislu izražava određenu vrstu skepse jer ističe kako se Kina oslanja na staru geopolitičku propoziciju Halforda Mekindera, koji je smatrao da će onaj ko kontroliše „Hartland” (centralno područje Evroazije, *prim. aut.*) kontrolisati ceo svet. Nasuprot ovoj „strategiji”, Naj ističe kako se SAD rukovodi stanovištem američkog admirala iz 19. veka Alfreda Mahana koji je naglašavao pomorsku silu i smatrao da će onaj ko kontroliše „Rimland” (obodno područje Evroazije, *prim. aut.*) kontrolisati ceo svet.

Naj dalje objašnjava kako je Džordž Frost Kenan nakon II svetskog rata adaptirao Mahanovu strategiju Rimlanda i razvijao sopstvenu strategiju hladnoratovskog „zaprečavanja” (*containment*) SSSR-a, a prema kojoj ostrva Britanije i Japana, kao i poluostrvo Zapadne Evrope predstavljaju ključne saveznike Amerike duž evroazijskog Rimlanda, a koji idu u korist američkih interesa vezano za ostvarivanje ravnoteže u globalnim odnosima moći.

Ovakvu strategiju su, kako smatra Naj, Pentagon i Stejt department zadržali do današnjih dana, s tim što malu pažnju posvećuju Centralnoj Aziji (2017c).

Iako ističe da se mnogo toga promenilo u eri interneta, Naj ipak smatra da su geografski faktori i dalje važni, nasuprot navodnom smanjivanju značaja fizičke distance. On podseća da se u 19. veku veliko geopolitičko rivalstvo vrtelo oko „Istočnog pitanja”, odnosno toga ko će upravljati područjima opadajućeg Otomanskog carstva. Imajući ovo u vidu, Naj podseća na velike infrastrukturne projekte iz tog perioda, kao što je na primer pruga Berlin – Bagdad, a koje je tada podgrevala tenzije između velikih sila. Zato Naj postavlja još jedno, njemu svojstveno, retoričko pitanje: Da li će nekađašnje geopolitičko nadmetanje biti zamenjeno „Evroazijskim pitanjem”? (2017c) Naj zato daje prilično pojednostavljenu predstavu po kojoj Kina preko Inicijative Pojas i put veće nade polaže na Makindera i Marka Pola, dok se, sa druge strane, Sjedinjene Američke Države i dalje u većoj meri oslanjaju na Mahana i Kenana, s tim da američka politika ipak nije zaprečavanje Kine, već da je pravi problem Kine „samozaprečavanje” (*self-containment*) od strane same Kine (2017c).

Bez obzira na ove strategijske razlike između SAD i NRK, Naj ipak smatra da bi SAD trebalo da podrže kinesku inicijativu OBOR i, pozivajući se na stanovište bivšeg američkog predstavnika u Svetskoj banci Roberta Zoelika (*Robert Zoellick*), Naj smatra da, ukoliko Kina doprinosi pružanju globalnih javnih dobara, Amerika treba da joj pomogne da postane „odgovoran stejkholder” i, čak više od toga, OBOR predstavlja mogućnost da i američke kompanije imaju korist od kineskih investicija. Potencijal svakako postoji, ali Naj na kraju namerno ostaje nedorečen gde, umesto zaključka, ostavlja pitanje bez odgovora: Da li će SAD uopšte doživeti da postanu deo Inicijative Pojas i put? (2017c)

Sagledavajući postojeće, ali i očekivane ekonomske efekte ulaganja u infrastrukturu siromašnih zemalja obuhvaćenih Inicijativom Pojas i put, Naj podseća da postoji uvek prisutna opasnost od nenaplativih zajmova i stvaranja dugova za velike infrastrukturne projekte koji prevazilaze potrebe tih malih i siromašnih država i koje Naj označava kao „bele slonove”⁷ (2017c). Upravo na ovom tragu, a pozivajući se na primer pomorske luke u Šri Lanci, pokazuje i njenu drukčiju stranu. Naime, pre nekoliko godina svečano je puštena u rad velika pomorska luka Hambantota na Šri Lanci. Procene su da je izgradnja ove luke koštala od 1.100.000.000 do 1.300.000.000 američkih dolara, a izgradile su je kineske građevinske firme kreditom koji su dale kineske banke. Kako luka od otvaranja nije imala pozitivno poslovanje i nije mogla da otplaćuje kredite, vlada Šri Lanke ponudila je prodaju 80% luke kineskim partnerima, međutim, zbog pobune sindikata i protesta opozicionih partija ova ponuda je propala. Prošle godine u julu data je koncesija na 70% vlasništva nad lukom na period od 99 godina i gde Šri Lanka zadržava 30% luke. Tom prilikom, premijer Šri Lanke Ranil Wickremesinghe je izjavio da ova koncesija omogućava vraćanje dugova, da će Hambantota postati glavna luka u Indijskom okeanu, da će oko luke biti ekonomska i industrijska zona, a što će omogućiti privredni razvoj Šri Lanke” (The Financial Times, 2018).

U vezi sa ovim, Naj u svom kasnijem radu ističe kako Inicijativa Pojas i put baš zbog ove dvoznačnosti ima obrise meke, ali i tvrde moći. Kineski ekonomski uspeh generiše podjednako i tvrdu i meku moć, pa se tako i OBOR inicijativa može činiti benignom i atraktivnom (karakteristike meke moći, *prim. aut.*), ali primer luke u Šri Lanci pokazuje i njenu drukčiju stranu (Nye, 2018). Ovo je ključna referenca u kojoj Naj Inicijativu Pojas i put dovodi u eksplicitnu vezu sa teorijskim pojmovima po kojima je najpoznatiji. Ali, nažalost, on ne ide dalje u elaboraciju ove veze, odnosno potencijala

⁷ Anglosaksonski izraz „beli slon” (*white elephant*), kojim se označava beskorisno ili problematično dobro, a naročito ono što je skupo za održavanje i komplikovano za korišćenje, odnosno dobro od čega je veća šteta nego korist (*prim. aut.*).

koji ovi pojmovi mogu imati u objašnjenju kineske ekonomske inicijative. Zadržavajući se na ovome on praktično demonstrira istraživačku doslednost koja je karakteristika za gotovo sve njegove radove u kojima razvija ili „koristi” pojmove tvrde i meke moći, kao i strategiju pametne moći, a gde samo pruža elementarne uvide zadržavajući se na površini uz samo bazičnu naznaku veze predmeta proučavanja (američke, kineske ili moći neke druge velike sile, ili u ovom slučaju potencijala koji Inicijativa Pojas i put ima u generisanju kineske moći), čak i ne pokušavajući da uđe dublje u suštinu.

Imajući ovo u vidu, nameće se utisak da Naj kao da nema konzistentne stavove u vezi sa odnosima SAD i NRK, pa ukoliko objavljuje nešto u američkim novinama/časopisima onda je to oštija retorika u kojoj je naglašeno suparništvo SAD i NRK, a u kojoj Amerika naravno ima apsolutnu prevagu (Nye, 2017b; 2017c; 2017e). A kada daje intervju kineskoj novinskoj agenciji (Nye, 2017a; 2017d) onda njegova retorika kao da gubi oštricu, pa govori o Inicijativi Pojas i put kao *win-win* strategiji, i naročito naglašava potrebu saradnje SAD i Kine u okviru ove Inicijative. Naj u intervjuima koje daje kineskim medijima ne spominje ili se bar ne prenose njegova stanovišta o različitim spornim pitanjima u vezi sa kineskom unutrašnjom ili spoljnom politikom. U oba slučaja Naj daje prilično jednostavna, na momente čak banalna objašnjenja i bizarne ilustracije kojima kao da se obraća prosečnom ili ispodprosečnom američkom ili kineskom čitaocu i to na takav način da izgovara ono što bi takav čitalac jedino mogao da razume i što bi možda i očekivao, odnosno želeo da čuje, i sa čime bi veoma lako mogao da se saglasi. Zato izjave Džozefa Naja kao da više podsećaju na populistička saopštenja političara kojima je cilj da ih razumeju i da se sa njima složi najveći broj potencijalnih glasača, nego što podsećaju na utemeljene i sistematične analize u kojima istraživači predstavljaju objektivne nalaze nezavisno od toga šta publika od njih očekuje ili želi da čuje.

ZAKLJUČAK

Kineska ekonomska Inicijativa „Jedan pojas, jedan put” predstavlja jednu od centralnih tema savremenih međunarodnih odnosa i jedno od važnih globalnih procesa koji imaju potencijal da preoblikuju odnose velikih sila. Zbog značaja i aktuelnosti ova tema često povlači i određeni stepen politizacije, pa i subjektivnog pristupa, tako da američki teoretičari, kao po pravilu, ovoj temi pristupaju u kontekstu američko-kineskih odnosa i mogućnosti da Kina generiše dodatne kapacitete moći, a u kojima uvek daju prednost SAD. Uočavajući ovu tendenciju, u radu je predstavljen pristup i analizirani argumenti američkog teoretičara Džozefa Naja, a gde je jedno od osnovnih

očekivanja bilo to da Naj ovu inicijativu analizira primenjujući teorijske pojmove po kojima je najpoznatiji: pojmu tvrde i meke moći i strategiji pametne moći. Ipak, nasuprot ovakvim očekivanjima, Naj se samo fragmentarno koristi ovim pojmovima tvrdeći da način rešavanja nenaplativih dugovanja kineskih poverilaca zbog renoviranja pomorske luke u Šri Lanci i kasnije davanje koncesije na ovu luku na period od 99 godine ukazuje na dvoznačnost Inicijative „Jedan pojas, jedan put”, zbog čega izvodi zaključak da ova inicijativa ima obrise kako meke, tako i tvrde moći (Nye, 2018). Nažalost, Naj u svojim dosadašnjim radovima nije otišao dalje od ove tvrdnje, pa se zadržava na površini ističući samo mogućnost primene određenih koncepata za analizu, bez ulaženja u sadržaj proučavanog fenomena. Iako prilično ilustrativna poređenja i analogije, u kojima odnose SAD i NRK upoređuje sa partijom pokera u kojoj SAD drže poker kečeva u ruci (Nye, 2017e), ili svodeći Inicijativu Pojas i put na „strategiju Marka Pola”, a odnose ove dve velike sile na ideje Mekindera i Mahana (2017c), Džozef Naj, osim lepršavih ideja, ne pokazuje očekivanu utemeljenost i sistematičnost, već proučavani fenomen pojednostavljuje do te mere da deluje uprošćeno, na momente čak i banalno. Međutim, čak i ovakvi pokušaji i ovakav pristup može biti koristan ukoliko podstakne druge teoretičare na proučavanje kineske ekonomske inicijative Pojas i put, koristeći Najeve pojmove tvrde i meke moći, kao i strategije pametne moći.

LITERATURA

1. Lipovac, M. (2017). New Silk Road: A Chinese trump-card in a global power struggle against the US!? In: V. N. Cvetković (ed.), *The Belt and Road: The Balkan perspective political and security aspects* (pp. 189–212). Belgrade: Faculty of Security Studies.
2. Nossel, S. (2004). Smart power. *Foreign Affairs*, 83(2), 131–142.
3. Nye, J. S. (1990). *Bound to lead: The changing nature of American power*. New York: Basic Books.
4. Nye, J. S. (2002). *The paradox of American power: Why the world's only superpower can't go it alone*. New York: Oxford University Press.
5. Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
6. Nye, J. S. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160–163.
7. Nye, J. S. (2011). *The future of power*. New York: Public Affairs.

8. Nye, J. S. (2017a). Joseph Nyes Interview: Creativity essential for China's avoiding middle income trap. *Xinhua*, April 20, 2017. Downloaded 12.02.2018. http://www.xinhuanet.com/english/2017-04/20/c_136221614.htm
9. Nye, J. S. (2017b). China's Big Bet. *Project Syndicate: The World's Opinion Page*. June 12, 2017. Downloaded 12.02.2018. <https://www.project-syndicate.org/onpoint/-china-s-big-bet-by-joseph-s--nye-2017-06>
10. Nye, J. S. (2017c). Xi Jinping's Marco Polo Strategy. *Project Syndicate: The World's Opinion Page*. June 12, 2017. Downloaded 14.02.2018. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-belt-and-road-grand-strategy-by-joseph-s--nye-2017-06?barrier=accessreg>
11. Nye, J. S. (2017d). Joseph Nyes Interview: Better understanding between U.S., China benefits both. *Xinhua*, November 1, 2017. Downloaded 12.02.2018. http://www.xinhuanet.com/english/2017-11/01/c_136720345.htm
12. Nye, J. S. (2017e). America still holds the aces in its poker game with China. *Financial Times*, November 2, 2017. Downloaded 12.02.2018. <https://www.ft.com/content/80961dbc-bfc5-11e7-823b-ed31693349d3>
13. Nye, J. S. (2018). China's Soft and Sharp Power. *Project Syndicate: The World's Opinion Page*. January 4, 2018. Downloaded 15.02.2018. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-soft-and-sharp-power-by-joseph-s--nye-2018-01?barrier=accessreg>
14. The Financial Times (2017). China signs 99-year lease on Sri Lanka's Hambantota port. *The Financial Times*, December 11, 2017. Downloaded 28.03.2018. <https://www.ft.com/content/e150ef0c-de37-11e7-a8a4-0a1e63a52f9c>